

טועמיה - חיים
לחיות עם הזמן בשבת קודש

ערב ש"ק פר' **ויצא** תשפ"ז

הרב **מרדכי אלון** שליט"א

נכתב ונערך משמיעה ע"י תלמידים - לא מוגה

זמני הדלקת הנרות ויציאת השבת:
ירושלים - 16:02 | 17:16
תל אביב - 16:17 | 17:17
חיפה - 16:06| 17:15
מגדל (כמנהג י-ם) - 16:02 | 17:13
באר שבע - 16:20| 17:18

תיקון רחל ותיקון לאה

הנשמה יורדת לתוך הגוף

פרשה כל כך גדולה היא פרשתנו. זוהי פרשת יום ההולדת של כל עם ישראל - כל השבטים, למעט בנימין ולרבות דינה, נולדים פה. אבל גם במהותה של הפרשה ובתחילתה היא מדברת על ההולדה. כולנו יודעים שהפסוק הפותח את הפרשה הוא לכאורה מיותר שכן על דבר יציאתו של יעקב מבאר שבע והליכתו לחרן במצוות אביו למדנו כבר בסוף פרשת תולדות, ולכן רש"י מחדש ש -

ויצא. לא היה צריך לכתוב אלא וילך יעקב חרנה, ולמה הזכיר יציאתו? אלא מגיד שיציאת צדיק מן המקום עושה רושם, שבזמן שהצדיק בעיר, הוא הודה, הוא זיוה, הוא הדרה, יצא משם, פנה הודה, פנה זיוה, פנה הדרה. (בראשית כ"ח, י' ברש"י)

ומבלי להעמיק רק נגיד שכל עניינו של יום ההולדת הוא "ויצא יעקב מבאר שבע". יעקב יוצא מהעולם הטהור והקדוש שהוא היה שרוי בו משך ששים ושלש שנותיו, יושב אהלים, ממש כמו הנשמה היורדת לעולם הזה -

הַנְּשָׁמָה יוֹרֶדֶת לְתוֹךְ הַגּוּף, אַךְ צוֹעֶקֶת "וַי, וַי, וַי". יְרִידָה זוּ צְרִיכָה עֲלִיָּה עַד שֶׁכָּל זֶה הוּא כְּדַאי. (ניגון ק"ז, ספר הניגונים לחסידות חב"ד)

האור החיים הק' והמפרשים העמוקים מבארים שיציאת יעקב מבאר שבע הינה יציאתו מהבאר שמעל כל שבעה עולמות ושבע הספירות. אך גם בפשט, יעקב יוצא ממדרגת האיש התם יושב האהלים, ואחרי שהוא קיבל את הכח העשווי לתוכו בנוסף לכוחו היעקבי, הוא הולך עד לחרן - ממש יציאת הנפש האלוקית וכניסתה לתוך הגוף, ואלו הן שתי הנפשות, האלקית והבהמית שנכנסות לגוף למטה למטה, ומקבלת את התפקיד של "ופרצת ימה וקדמה צפונה ונגבה", וזהו באמת באמת עומקו של המושג "יום הולדת" - של עם ישראל, של השבטים, של כל אחד ואחת מאיתנו. הנשמה יורדת לתוך הגוף כי הקב"ה רוצה שותף, ממש, שיוציא מכח אל הפועל את כל מה שיכולה הנפש האלוקית להופיע כשהיא יורדת הנה. ובעז"ה בלימודנו להלן בענינן של רחל ולאה נעמיק ונבין את הדברים. שנזכה כולנו בפרשת ההולדת של עם ישראל, להופיע את התפקיד שלנו, את הכוחות שניתנו לנו, "ירידה זו לצורך עליה - עד שכל זה הוא כדאי".

יפת תאר ויפת מראה

ואחרי פתיחה זו, הגלות שיעקב יוצא אליה, כמו הגלות שהנשמה יורדת אליה בכניסתה אל הגוף, היא גלות שממנה מתהווה כל המציאות של עם ישראל, מתוך החיכוך עם חרן. וכדי להגיע לשם יעקב צריך להיפגש בסירבול המיוחד והמופלא הזה של רחל ולאה. כבר מההתחלה אנחנו נפגשים בדברים שבמובנם הפשוט הם פשוטים וברורים אבל יחד עם זה הם מאד קשים; מתחילת דרכו יעקב הולך ממוקד מטרה אל בנות לבן, לא 'למצוא' אשה. הרי יצחק ציווה אותו בפרשה הקודמת -

קוּם לֵךְ פַּדֶּנָה אֲרָם בֵּיתָה בְתוּאֵל אֲבִי אִמֶּךָ וְקַח-לְךָ מִשָּׁם אִשָּׁה מִבְּנוֹת לָבָן אֲחִי אִמֶּךָ. (שם כ"ח, ב')

בנות לבן הן בנות הדוד של יעקב ועשו, ואת הסיבוב הזה לחרן כולנו זוכרים עוד מפרשת חיי שרה, שם עשה אותו אליעזר כד להביא את רבקה ליצחק, וכעת יצחק שולח את יעקב לשם. מעניין הוא שרגע לפני כן, באה רבקה אל יצחק ואומרת לו -

... קָצְתִי בְחַיַּי מִפְּנֵי בְּנוֹת חֵת אִם-לֹקֵחַ יַעֲקֹב אִשָּׁה מִבְּנוֹת-חֵת כָּאֵלֶּה מִבְּנוֹת הָאָרֶץ לָמָּה לִי חַיִּים. (שם כ"ז, מ"ו)

ואני מודה שחשבתי על שאלה שמעולם לא שמתי אליה לב - מה היה החשש הגדול של רבקה מיעקב שיקח לו אשה מבנות חת? והלא הוא היה תם יושב אהלים, וכבר הוא ראה את מורת הרוח שעשו נשות עשיו ליצחק ורבקה! למה זה עלה על דעתה? אז אני מבין שהוא לא יכול לקחת אשה מבנות הכנעני, כמו שאף אחד מהאבות לא יכול (ועל אף שהשבטים כבר כן נשאו כנעניות לנשים אחרי גיורן), שכן האבות הם השורשים ובשורש הכל צריך להיות טהור, מהמשפחה היסודית, מתרח עד שם בן נח, אבל מאיפה בא הפחד הזה של רבקה מלקיחת יעקב אשה כנענית? למה שהוא יעשה את זה?! זה הדבר האחרון שמתאים לו לעשות. נשאיר את השאלה הזו פתוחה ונחזור אליה בסוף הלימוד.

על כל פנים, כאשר מגיע יעקב ללבן הוא פוגש את בנותיו -

וּלְלֵאָה שְׁתֵּי בָנוֹת שֵׁם הַגְּדֹלָה לֵאָה וְשֵׁם הַקְּטַנָּה רָחֵל. (שם כ"ט, ט"ז)

והמידע הראשון שהתורה מנדבת לנו עליהן מחייב הבנה -

וְעֵינֵי לֵאָה רַכּוֹת וְרָחֵל הָיְתָה יְפַת-תֹּאַר וִיפַת מַרְאֶה. (שם י"ז)

תיאורה של רחל הינו גם חיצוני וגם פנימי, ורש"י אף מבאר מה ההבדל בין תואר למראה.[1] גם על שרה ראינו שהיתה יפה וגם רבקה היתה טובת מראה, אבל מהו הביטוי "ועיני לאה רכות"? ואיך זה בא בנגד תיאורה של רחל כ-יפה? צריך לבאורה להיות תיאור קשור זה לזה, ולכן רש"י מבאר -

רכות. שהיתה סבורה לעלות בגורלו של עשו ובכתה... (שם ברש"י)

"יפת תאר ויפת מראה" מתאר סוג של שלימות, לעומת רכות עיניה של לאה מתארת סוג של עבודה, בכיה, כפי שרש"י המשיך להסביר -

...שהיו הכל אומרים, שני בנים לרבקה ושתי בנות ללבן, הגדולה לגדול והקטנה לקטן (בבא בתרא קכג). (שם)

אגב, מי הם "היו הכל אומרים"? האם גם יצחק ורבקה ידעו מזה? כי כאשר יצחק אמר ליקב ללכת לקחת אשה "מבנות לבן אחי אמך" הוא לא אמר לו ללכת לחפש אשה, אלא מיקד אותו בדיוק ובלי שום בחירה חופשית! נשאיר גם את השאלות הללו פתוחות כרגע ונחזור אליהן בהמשך.

ככה מתנהגים, לאה?

זוכרים כשהיינו ילדים, אם נהיה אמיתיים עם עצמנו - כולנו אהבנו יותר את רחל, נכון? רחל מסרה את הסימנים ללאה, היא האהובה ולאה השנואה. וגם זה מצב שמחייב הבנה - זה נוראי! איך זה ייתכן שבית ישראל ייבנה מתוך המצב הקשה הזה?![2]

ואז מגיעה הפרשה הקשה עם הדודאים, שגם גרמה לנו כשהיינו בגן לשאול שאלות על לאה - הרי היו לה כבר ארבעה בנים, ורחל שלא ילדה נתנה ליעקב את בלהה, וכשלאה ראתה שבלהה יולדת היא נתנה את זלפה - וגם זה לא מובן, שהרי כבר היו לה כאמור ארבעה בנים, אז למה להכניס לו עוד אישה? בשביל מה? אגב, הביטוי המדויק הוא "ותעמוד מלדת" כלומר גם לאה היתה עקרה אלא שהיא נפתחה, כך על פי חז"ל, היא נס, כל האמהות היו עקרות, ואז היא שלחה את זילפה כדי להמשיך ולהיבנות ממנה, ובסיפור הדודאים, רחל מבקשת מהם, ואז עונה לה לאה -

...הַמְעַט קַחְתֵּךְ אֶת-אִישִׁי וְלָקַחַת גַּם אֶת-דּוּדָאֵי בְנִי... (שם ל', ט"ו)

ובאן הבן מהגן שואל - 'הרי רחל עשתה הכל בשבילך, לאה, נתנה לך את הסימנים, הכניסה אותך כאשה במקומה, ולך כבר יש ארבעה בנים ושני ילדים של זלפה. ככה מדברים?', ורחל עונה אף היא באופן תמוה -

...וַתֹּאמֶר רָחֵל לָכֵן יִשְׁכַּב עִמָּךְ הַלַּיְלָה תַּחַת דּוּדָאֵי בְנֶךָ. וַיָּבֹא יַעֲקֹב מִן-הַשָּׂדֶה בָּעֶרֶב וַתֵּצֵא לֵאָה לִקְרָאתוֹ וַתֹּאמֶר אֵלַי תָּבוֹא כִּי שָׂכֹר שְׂכַרְתִּיךָ בְּדוּדָאֵי בְנִי וַיִּשְׁכַּב עִמָּהּ בַּלַּיְלָה הוּא (שם, ט"ו-ט"ז)

כלומר היא רואה את זה כדבר בפני עצמו וכזכות גדולה, ומשם אכן יוצאים יששכר וזבולון. רש"י מדגיש -

בלילה הוא. הקב״ה סייעו, שיצא משם יששכר (נדה לא). (שם ברש"י)

"בלילה הוא" זה ביטוי מדהים שמחייב הבנה.

יצאנית או התאוותה להרבות שבטים?

אחרי לידת יששכר וזבולון -

וְאַחַר יָלְדָה בַּת וַתִּקְרָא אֶת-שְׁמָהּ דִּינָה. (שם כ"א)

ורש"י מביא פה דברי רבותינו מופלאים -

דינה. פירשו רבותינו (ברכות ס.), שדנה לאה דין בעצמה, אם זה זכר, לא תהא רחל אחותי כאחת השפחות, והתפללה עליו ונהפך לנקבה. (שם)

לפי חז"ל עם כל שבט נולדה אחות תאומה, אבל בכל פשט שלא נלך בו, אנחנו לא מכירים אף בת אחרת, וודאי לא בת שמתוארת בתורה, ו-ודאי לא שמופיעה בשמה, ואילו כאן כתוב שנולדת בת, לאה קוראת לה בשם, אבל בניגוד לבנים ששם היא מנמקת את הסיבה לבחירת השם, כאן אין הסבר לשם. וצריך להבין למה כ"כ חשוב לספר עליה ועל שמה. "והתפללה עליו" - היינו על העובר, ובפירוש דעת זקנים מבעלי התוס' כתוב שלאה היתה מעוברת ביוסף, והיא התפללה שהוא יוולד מרחל ולה תהיה בת ולכן קראה לה דינה, על הדין הזה.

במאמר המוסגר, ההמשך הוא שדינה תצא בפרשה הבאה לראות בבנות הארץ -

וַתֵּצֵא דִינָה בַּת-לֵאָה אֲשֶׁר יָלְדָה לְיַעֲקֹב לִרְאוֹת בִּבְנוֹת הָאָרֶץ. (שם ל"ד, א')

וכמה קשים שם דברי רש"י -

בַּת לֵאָה. וְלֹא בַּת יַעֲקֹב? אֶלָּא עַל שֵׁם יְצִיאָתָהּ נִקְרֵאת ״בַּת לֵאָה״, שֶׁאַף הִיא יְצֵאנִית הָיְתָה, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וַתֵּצֵא לֵאָה לִקְרָאתוֹ״ (בראשית ל,טז) [וְעָלֶיהָ מָשָׁלוּ הַמָּשָׁל: כְּאִמָּהּ - כְּבִתָּהּ]. (ב״ר פ, א).

בפרשת ויגש, בפירוט שבעים הנפשות שירדו למצרים יהיה כתוב "ואת דינה בתו" (שם מ"ו, ט"ו), ושם רש"י מבאר -

[1] "**תאר.** הוא צורת הפרצוף, לשון יתארהו בשרד (ישעיה מד, יג), קונפ"אס בלע"ז (צירקעל). **מראה.** הוא זיו קלסתר" (שם ברש"י)

[2] הגמ' בנדרים (ב':) מדברת על בני תשע מידות שאחת מהן היא בני שנואה, שעבודת ה' שלהם עלולה להיות קשה ומגונה, והבית יוסף אף מכנה אותם "מורדים ופושעים".

אֵלֶּה בְּנֵי לֵאָה... וְאֵת דִּינָה בִתּוֹ. הַזְּכָרִים תָּלָה בְּלֵאָה, וְהַנְּקֵבוֹת תָּלָה בְּיַעֲקֹב: לְלַמֶּדְךָ, אִשָּׁה מַזֶּרַעַת תְּחִלָּה - יוֹלֶדֶת זָכָר, אִישׁ מַזְרִיעַ תְּחִלָּה - יוֹלֶדֶת נְקֵבָה (נדה ל"א ע"א).

וצריך להבין את הביטוי הנוראי הזה "שאף היא יצאנית היתה". מוזר. זאת אומרת שהיא בעצם היתה מושפעת מלאה. היא יוצאת לראות בבנות הארץ, והמנגינה נשמעת שלילית, אבל האם זה באמת שלילי? הרי הסיבה שלאה יצאה לקראת יעקב בדודאים היתה חיובית לגמרי -

שהיתה מתאוה ומחזרת להרבות שבטים. (שם י"ז, ברש"י)

הרי היא קראה לבנה השלישי 'לוי' כי היא ידעה בנבואה שיוולדו ליעקב י"ב שבטים והיא הבינה שהיא הגיעה להשלמת החלק שלה בבנים, וכשנולד הרביעי היא קראה לו יהודה - "הפעם אודה את ה'", בביטול והודאה על שהיא קיבלה יותר מהחלק המיועד לה, ועכשיו מה? - "שהיתה מתאוה ומחזרת להרבות שבטים" זה דבר נפלא. למה זה קשור ליציאה של דינה לראות בבנות הארץ?

זו שאלה חשובה, כי כשאנחנו רואים את דינה יוצאת לראות בבנות הארץ אנחנו מרגישים לא טוב - 'מה את מחפשת שם, עם כל החבר'ה האלה בשכם?'. מוזר.

ושאלה נוספת בענין הזה לפני שנבאר את הכל - יוצא מפה שהטענה על יציאת דינה נזקפת לאימה, ללאה, אבל אנחנו זוכרים את מה שנקרא בפרשה הבאה, וישלח, כשיעקב מכין את עצמו למפגש עם עשו, הוא לוקח -

אֶת־שְׁתֵּי נָשָׁיו וְאֶת־שְׁתֵּי שִׁפְחֹתָיו וְאֶת־אַחַד עָשָׂר יְלָדָיו וַיַּעֲבֹר אֵת מַעֲבַר יַבֹּק. (שם ל"ב, כ"ג)

ואיפה דינה? אתה יכול לומר "ואת ילדיו" בלי מספר, ואז נבין שזה כולל את כולם, אבל הפסוק מדגיש "אחד עשר"! ולכן אומר שם רש"י -

ואת אחד עשר ילדיו. ודינה היכן היתה? נתנה בתיבה ונעל בפניה, שלא יתן בה עשו עיניו, ולכך נענש יעקב שמנעה מאחיו שמא תחזירנו למוטב, ונפלה ביד שכם (ב"ר עה, ג).

יעקב רצה למנוע מעשו הרשע לתת את עיניו בדינה בתו. מעניין, האם לא היו בנות אחרות בכל המחנה הגדול של יעקב? כנראה שהוא היה צריך לשמור ספיציפית על דינה בתו מעשו, והאמת שכשלומדים את הפרשה הזו, לא מבינים מה רוצים מיעקב. ובעצם יוצא שלפי דברי רש"י, דינה הגיעה לשכם בגלל שיעקב מנע אותה מעשו - אז איך זה קשור ללאה?!

ושאלה אחת אחרונה - אם זה לא בסדר שהוא מונע אותה מעשו, אז למה לאה לא נענשה על זה שעיניה היו רכות והיא בכתה כל ימיה שלא ליפול בגורלו של עשו? למה שם התורה לא אמרה "שמא תחזירנו למוטב"?

משפחה שכזאת

רעי ואהובי, יש כאן יסוד עמוק והוא דבר מופלא. כל כוחנו הוא מאבותינו ואת הכח שאנו מקבלים מהם אנו מקבלים דרך הצינור, דרך הרחם, דרך האימהות. כדי להבין את הענין חייבים להתחיל מההתחלה. דיברנו בשבוע שעבר ואולי לא מספיק העמקנו בסיפור יעקב ועשו. אי אפשר לקלוט את ההתרחשות בפרשתנו עם רחל ולאה מבלי להבין את סיפור יעקב ועשו ואת סיפור הברכות;

עשו ויעקב שניהם הינם "תולדות יצחק בן אברהם". מצד אחד אנחנו מכירים את עשו הרשע, שבולנו גדלנו שרשעתו מתחילה עוד כשהיה ברחם אמו, שם הוא רץ לפתחי עבודה זרה -

רבותינו דרשוהו לשון ריצה, כשהיתה עוברת על פתחי תורה של שם ועבר, יעקב רץ ומפרכס לצאת, עוברת על פתחי עכו"ם, עשו מפרכס לצאת. (רש"י, שם כ"ה, כ"ב)

אמנם רש"י מביא שם גם פירוש שני -

דבר אחר, מתרוצצים זה עם זה, ומריבים בנחלת שני עולמות. (שם)

כלומר שהיתה זו התגוששות, שרוצצו האחד את ראשו של השני. והשאלה הבסיסית, ונקצר בזה מאד כדי להגיע לרחל וללאה וליום ההולדת של הנפש האלוקית של יעקב שיוצא מבאר שבע והולך חרנה, היא כפולה. האחת - איך יוצא מיצחק, העולה התמימה, המרכבה, מקדש הקדשים, כזה עשו הרשע שכבר בבטן רוצה ללכת לעבודה זרה? מרכבה הוא מי שכל תאוותיו הן לאלוקות, אז איך יבוא לבוא דבר כזה אצלו?! ומאידך - אם הם כל כך שונים, ועשו הוא כזה רשע שרוצה עבודה זרה ויעקב הוא צדיק, אז למה הם מריבים בנחלת שני עולמות? אדרבה, יעקב רוצה עולם הבא ועשו רוצה עולם הזה, אז שיתחלקו, פלאי פלאים, וכל אחד יהיה מבסוט! אלא שעומק הענין הוא אחר - על הפסוק "ויגדלו הנערים" כתוב בזוה"ק ששניהם גדלו בקדושה ובתורה, עד לאותו יום פטירתו של אברהם שאז מכר עשו את הבכורה ליעקב. אברהם חינך את שניהם והיו שניהם קודש גדול. ובהחלט יכול להיות שעשו הוא גם קודש וגם רץ ומבעט לעבודה זרה. הרמב"ם בשמונה פרקים אומר, והאמת היא שזה פשוט וכולנו מכירים את זה בלי הרמב"ם גם מחיינו, שיש שני אופנים ידועים בעבודת ה'. האחד הוא הלחימה, הכובש את יצרו, והשני הוא החסיד המעולה. לא שאין לו מלחמות היצר אלא שהן הרבה יותר רגועות. כולנו מכירים את זה - ילד אחד הרבה יותר חמוד וקל לגידול, והשני נולד עם נטיות חזקות להמון דברים לא פשוטים. האחד הוא איש תם יושב אהלים מטבעו, והשני הוא איש שדה. גם בפרשה הקודמת וגם בפרשה הזו, אם לא מבינים את זה היינו שולחים את המשפחה הזו "לטיפול של מח' רווחה"; שם אמא אוהבת את הילד הזה ואבא את הילד השני, ופה הבעל אוהב את האשה הזו והשניה שנואה. מה הולך פה?!

לתקן את עשו

והנה ההסבר. כולם אוהבים את כולם. אברהם הסבא ויצחק האבא רואים ומבינים את שתי תכונות הילדים, בניגוד לתפיסות אחרות שטוענות שלא שמו אליהן לב. ואדרבה, יצחק

משדר לעשו את השדר שעשו הולך איתו עד לרגע שהוא מקלקל ובוחר ברע, אבל זה היה בשלב מאוחר, במות אברהם כשהוא בז לכהונה-בכורה. עשו מבין שתפקידו הוא להילחם בעולם, בכוחות. יש לו כוחות שליליים והוא צריך לכבוש אותם וזו עבודתו הגדולה "ולפום צערא אגרא" - "איזהו גיבור הכובש את יצרו". בחסידות מוסבר שעשו כיון שהיה "איש שדה", לימדו אותו אברהם אבינו ואחרי זה יצחק, להיות יודע ציד - איך לצוד את היצר הרע, את השלילה, איך מביאים את כל הכוחות לקודש. לעומת זאת יעקב היה איש תם יושב אהלים, "החסיד המעולה", ושאיפותיו היו הרבה יותר פשוטות, תמימות וקדושות - איך עולים מדרגה לדרגה בקדושה. בעולם החסידי זה נקרא הנפש הבהמית והנפש האלוקית.

ע"פ תפיסתו של יעקב, העולם הוא פרוזדור חשוב מאד אמנם, אבל העיקר הוא העולם הבא ולשם השאיפה, ושם אפשר לעלות מקודש לקודש. לעומת זאת ע"פ תפיסתו של עשו המתוקן, האידיאלי, המצב הנכון הנצרך להיות, עד ולפני שהוא מקלקל, הרי שאדרבה, העולם הזה הוא העיקר, כי כאן אתה כובש את היצר, כי כאן אתה יודע ציד וכאן אתה איש שדה. ודווקא יצחק, הגבורה, זה שהיה יוצא לשוח בשדה, אוהב את עשו, לוקח את עשו ומגלה לו את אהבתו ומראה לו את כוחותיו, "ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו". הוא לימד אותו עוד ועוד איך אפשר לקחת את הנקודות הכי קשות ולהעלות אותן לקדושה. האם יצחק לא ידע מה מצבו של עשו? - זה הבל הבלים לחשוב כך, שהרי מפורש בפסוקים שנשותיו של עשו החיתיות - "ותהיינה מורת רוח ליצחק ולרבקה". יצחק מתעוור מעשנן של הנשים הללו, אז הוא לא ידע?! ואתה עומד ושואל את עצמך, איך אצל הצדיק הזה גדלו שתי הנשים החיתיות האלה, הפרוצות והעובדות אלילים האלה, עם העמלקים והאליפזים שהם גידלו בבית?! הרי עשו נשא אותן לנשים כשהיה בן ארבעים ומעמד הברכות היה עשרים ושלש שנים לאחר מכן, כשהיה בן ששים ושלש. אז יותר שמשך כמעט רבע מאה, אלה הנשים שהסתובבו בבית של יצחק אבינו! יש לזה רק הסבר אחד - יצחק ממשיך בתוך עולם הקדושה שלו לנסות להעלות את הכל מתוך המציאות הכי חולית, הכי טמאה ולהאמין בכח הזה לתקן ולכבוש את היצר עוד ועוד.

לחבר שמיים וארץ

ולמה רבקה לא מגלה ליצחק כלום עד שהבנים בני שישים ושלוש? כי היא רוצה שהוא יצליח! כי היא "אם יעקב ועשו". נכון, היא יודעת כבר מההריון ש-"לאם מלאם יאמץ ורב יעבוד צעיר", היא יודעת כבר מההריון שעשו יצטרך להיות משועבד ליעקב, אבל היא מאמינה בתפילות ובברכות ובפעולות הגדולות שיצחק אבינו פועל בעולם והיא מחכה לראות שזה עולה - עד לרגע הקריטי של הברכות, או אז היא קוראת ליעקב ואומרת לו "עלי קללתך בני", וכפי שאונקלוס מתרגם - 'עלי נאמר בנבואה שעליך לא יבואו הקללות. עלי נאמר בנבואה שאתה צריך לקבל גם את ברכתו של עשו', ואז היא מלמדת את יעקב להיות יעקב המחופש לעשו. היא מלמדת את האיש התם לבוא במרמה. היא מלמדת את יעקב לרמות את העשו שבו, לתת לעשו שבו את האוכל שהוא צריך, לתת לחיצוניים את הפרנסה שהם צריכים ולהרים ולרומם בעולם את יעקב ועשו גם יחד.

לגבי יעקב זו העבודה הקשה ביותר שיכולה להיות לו בעולם, אבל הוא חייב לעשות אותה. זה המושג "ויצא יעקב מבאר שבע", זהו היום הולדת, הוא יוצא מהבאר שבע, מהבאר שמעל השבע, מהמקום הכי גבוה ומרומם בעולם והוא צריך להיות מעכשיו יעקב ועשו יחד, ובדרך לעבור דרך חרן ולבן.

בדרך לשם הוא יעבור קורס בן ארבע עשרה שנה באהלם של שם ועבר. בלילה הוא רואה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמיימה והוא מבין את תפקידו החדש - לחבר את השמיים ואת הארץ. וכשהוא מגיע לחרן הוא פוגש שלשה עדרי צאן ורואה שם על הבאר את רחל יפת התואר ויפת המראה. ומאז ומעולם אמרו "הגדולה לגדול והקטנה לקטן", והנה הבכי של לאה, ולאט לאט הא מנסה להבין את כל מה שדיברנו עליו. רחל מבטאת את עבודת הצדיקים,[3] רחל מתאימה ליעקב - היא יפת תאר ויפת מראה והוא איש תם. גם בפשט, כפי שמביא הרשב"ם, הוא יושב אהלים, אהלי מקנה וצאן, והיא רועת צאן. בניה של רחל יהיו יוסף ובנימין - וכתוב בספרים שהמקדש ממוקם בנחלה הגדולה של שבט יהודה אבל בתוך נחלת בנימין. גם בין הבנים בי"ב השבטים, ישנה חלוקה בין הצדיקים לבין בעלי התשובה - כולם היו במכירת יוסף, חוץ מבנימין ויוסף, ולכן המקדש נופל דווקא בחלקו של בנימין.

ותצא לאה

לעומת זאת עניינה של לאה הוא לצאת. "ותצא לאה". היא בוכה כי עבודתה היא לקחת את עשו ולהרים אותו מהמציאות הנוראית והנמוכה שהוא היה בה. היא בוכה כל ימיה לא מפני שאולי היא תיפול בגורלו של עשו במובן של "אוי וי, אוי וי", אלא מפני שהבכי הוא עבודת התשובה בעולם. הבכי הזה הוא ההכרה של החטא, הכרת הנטיות הקשות - והתיקון שלהם והעליה וההתרוממות מתוכן. זו עבודה של בניה. לכן "עיניה רכות". עוד מעט נהפוך את כל ההבנה המוקדמת שלנו ונראה איך לאה היא הגיבורה, אבל לפני כן נתמקד ברחל - כיון שכולם אמרו תמיד "הגדולה לגדול והקטנה לקטן", ואם כולם היו אומרים כך כל כך הרבה שנים, מן הסתם גם היתה איזו קבוצת וואטסאפ או ניוזלטר שהדבר הגיע דרכם גם ליצחק ולרבקה. רבקה הרי ידעה מה כל אחד חשב בלבו,[4] אז מה שכולם אמרו וודאי שהיא גם ידעה. וגם יצחק דייק ואמר "קח לך מבנות לבן אחי אמך" - אתה תצטרך למצוא מבנות לבן כי עכשיו אתה גם עשו וגם יעקב. אתה תראה כבר איך עושים את זה.

[3] וזהו "תיקון רחל" למי שמכיר.

[4] "...וַיֹּאמֶר עֵשָׂו **בְּלִבּוֹ** יִקְרְבוּ יְמֵי אֵבֶל אָבִי וְאַהַרְגָה אֶת יַעֲקֹב אָחִי. **וַיֻּגַּד לְרִבְקָה אֶת דִּבְרֵי עֵשָׂו** בְּנָהּ הַגָּדֹל..." (שם כ"ז, מ"א-מ"ב)

ולכן פשוט ש-"ויאהב יעקב את רחל", כי הם מתאימים זה את זו. שניהם צדיקים. היא היתה עיקר ביתו. הוא היה אישה - "המעט קחתך את אישי", והיא היתה אשתו. תמיד בסיפור הסימנים אנחנו מתפעלים מרחל, ובצדק, וודאי, אבל רבותי, תרשו לי לנסות להסתכל על זה גם מהצד השני, הרי אנחנו כבר לא בגן. יש 'תינוקות' שחושבים שאם הם זכו באיזה מדגם אז זהו, הכל כבר מסודר (ואין פה רמז לשום דבר), אבל אנשים נורמליים יודעים שזה שאני אתן סימנים ללאה כדי שהיא לא תיכלם זה אולי נחמד, אבל בסוף הלילה יש בוקר וצריך להתמודד עם ההשלכות של זה! הם לא חשבו שהלילה הזה יישאר לכל הקדנציה. אני לא מבין את הרעיון של רחל - אם את, רחל, באמת אוהבת את לאה אחותך, תני לה כרטיס לכיוון אחד לסינגפור. תגידי לה 'אחותי אהובתי, בואי נמצא לך איזה יהודי ראש ישיבה חשוב בניו יורק או בסינגפור. רק לא יעקב'. אז רחל נתנה את הסימנים, ולאה - היא קיבלה על עצמה להיות צנועה, במודע. לילדים שלה היא קראה על שם זה. זו לא מסירות נפש של לילה אחד. זו מסירות נפש לכל החיים! היא יודעת שיעקב רוצה את עבודת רחל, את העבודה שממנה יבואו יוסף ובנימין, "כי נפשו קשורה בנפשו" של בנימין וכתונת הפסים היא של יוסף - והאחים כולם מרגישים את זה, בני לאה מרגישים את זה. "עיני לאה רכות" - החידוש לגביה הוא שהיא זכתה לא ליפול ברשותו של עשו המקורי אלא של עשו המֻתקָן, המְתקֵן. היא תזכה להביא לעולם את יששכר וזבולון, את יעקב ועשו השלמים. היא תזכה להביא לעולם מציאות שלמה של יעקב ועשו. מה שיצחק ורבקה רצו להביא לעולם.

גם אחרי הולדת יהודה, כשהיא מגיעה לסיפור הדודאים, היא מבינה שהאשה של יעקב היא רחל, וכשרחל באה לבקש ממנה את דודאי בנה כדי שיהיה לה כח הולדה, הכח של סגולת הדודאים שמביא ילד ששמו הוא ראו-בן, הדודאים האלה שמביא ראובן מהשדה שהוא הפקר ולא מהגזל, כפי שמביא של רש"י, ראובן שהוא התיקון של עשו - "ראו מה בין בני לבן חמי". ראובן הוא התיקון של עשו. הוא רואה את יוסף האהוב לוקח לו את הבכורה - והוא הולך להציל אותו מהבור. וכשהוא מביא את הדודאים באה רחל ומבקשת מלאה - 'לאה אחותי, תני לי מכח ההולדה שאת זכית לו. את הרי מתאווה להרבות שבטים - תני לי מכח היציאה שלך, מכח ההולדה שלך. האהבה שלי ושל יעקב לא הביאו שום הולדה'. והיא עונה לה - 'את אישי לקחת. אין לי אישי, נשארה לי רק מתנה אחת - להרבות שבטים, ועכשיו את תקחי לי את כח ההולדה?! אני אשמח לעזור לך אבל אם תקחי לי את כח ההולדה, מה יישאר לי?'. ורחל אומרת לה, ותשמעו את הביטוי - "לכן ישכב עמך הלילה" - שלי היה הלילה הזה, את כח האישות הזה אני מעבירה לך. ואז - "וישכב עמה בלילה הוא" - הקב"ה סייעו ויצא משם יששכר, ומהדודאים יוצא החיבור הזה של יששכר וזבולון.

עבודת התשובה של לאה

"ואחר ילדה בת", ורבותינו פרשו שהיא דנה דין בעצמה, וראינו לעיל בדעת זקנים מבעלי התוס' שהיתה מעוברת ביוסף והתפללה. הדיוק שלהם הוא מהלשון "ואחר ילדה בת", ולא כתוב "ותהר" - כי כשהיא הרתה זה היה בן. זה מופיע מפורש גם ברש"י. והבת הזאת יוצאת לראות בבנות הארץ. לפי רש"י בפירושו הראשון היא הגיעה לשכם מפני שיעקב מנע אותה מעשו ונעל אותה בתיבה, ועל זה נענש יעקב - כי אם היה עשו נותן בה את עיניו, שמא היתה מצליחה להחזירו בתשובה. ראיתי בשיחה של הרבי מליובאוויטש זיע"א שאין זה 'שמא', אלא אם עשו היה נותן בה את עיניו וודאי היא היתה מחזירה אותו בתשובה, רק יעקב הצדיק אמר "שמא" כי הוא היה בביטול כזה שלא האמין שהוא בעל זכויות כאלה להחזיר את עשו בתשובה. עשו היה נותן בדינה את עיניו כי לאה כבר תפוסה ע"י יעקב, והוא, עשו, צריך את הכח הזה של "ותצא".

שאלנו על הביטוי ברש"י "יצאנית היתה" על המילים "ותצא לאה לקראתו", ואגב, רש"י לא מצטט את כל הגמרא שם והיא אכן אומרת 'לשבח ולא לגנאי', ומה פירוש 'יצאנית בת יצאנית'? - היא יצאה כדי להרבות שבטים לא בגלל איזה חישוב של כמה ילדים כל אחת מהאימהות תלד, היא לא עושה חישובים כאלה, אלא היא מבינה שהיא צריכה לבטל את עצמה. שנואה או לא שנואה - היא צריכה להביא לעולם את עבודת התשובה, את הכח העשווי של איך מרוממים את הכל לצד הקדושה. דרך יעקב, דרך התפארת, דרך בחיר המרכבה, דרך יעקב שקיבל את ברכת עשו. כדי שהכח הכפול הזה יעבוד צריך הן את הרחם של רחל והן את הרחם של לאה.

כולנו חולמים ליעקב אבינו, ולכן אצל כולנו יש "מאמע רוחל" כי היא אמא של כולם, אבל כח ההתמודדות עם ה-"ותצא" עובר לנו דרך לאה. מסירות הנפש להיות צנועה, כי הטבע היעקובי הטהור והקדוש, התם יושב האהלים, לא רוצה בכלל את כל הדבר הזה, אבל תפקידה של לאה הוא "ועיני לאה רכות". זה מדהים, בעברית המילה "לאה" זה לשון עייפות, לשון עבודה מעייפת בעולם הזה. עבודה של בכי. ולכן דינה יצאה לראות בבנות הארץ כדי להרים ולרומם את כל המציאות של העולם.

יוסף ואסנת

חז"ל דורשים במדרש מפורסם ורש"י מביא את זה בהמשך, שבזכות דינה מלו כל אנשי שכם, ואמנם דינה הרתה משכם בן חמור ונולדה לה בת, ובין האחים היתה התלבטות גדולה - היו מהם אמרו שצריך להרוג אותה כדי שלא תהיה לנו הבושה הגדולה הזו. שמעון מחביא אותה בסנה ומכאן שמה - "אסנת" - וכדי לשמור עליה בעולם, כתב לה יעקב אבינו קמע ובו היה כתוב שהיא נכדתו. והמדרש ממשיך שהגיע המלאך מיכאל ולקח אותה למצרים ושם אותה בבית פוטיפרע, ממש כמו יוסף רק בזמן שהוא היה אסור בבית האסורים. וכשמלך יוסף היו עולות בנות מצרים על החומה כדי לחזות ביופיו "בן פורת יוסף,

בן פורת עלי עין" והיו זורקות עליו מיני תכשיטים, ואסנת זרקה אליו את אותו קמע - ובשהוא רואה את הקמע הוא לוקח אותה לאשה. אנחנו מבינים את המשמעות של זה? דינה היתה בעצם אמורה להיות יוסף, ולאה מבינה שהיא איננה זו שצריכה להביא את עבודת הצדיקים בעולם אבל כדי שיוסף יוכל להרים את כולנו במצרים, הלוא היא 'חרן בריבוע', הוא צריך איתו את דינה, את אסנת. זה דבר מופלא - כל הסיפור של הפרשה הזו מתחילתה הוא שני הכוחות הללו שרק שניהם יחד מייצרים את השלם הזה שנקרא בסוף "ויבוא יעקב שלם עיר שכם". ושם כשהוא מגיע "שלם עיר שכם" הוא נבחן בסיפור "דינה בת לאה אשר ילדה ליעקב" שאותה הוא סגר בתיבה.

השלמות הזו היא גם הוראה גדולה בפועל - דינה ולאה, הן האימהות שמעבירות לנו את הכח לצאת ולראות בבנות הארץ. לא כמו שהן היו צריכות בחוץ אלא כאן בפנים. לעורר ולגלות שכל יהודי, גם החלק העשווי שבתוכו, החלק העשווי של "וירח את ריח בגדיו" - 'אל תקרי בגדיו אלא בוגדיו', הריח העשווי הזה שעבר דרך הפריזמה של יעקב ולאה, הולך ומתעדן לקודש גמור, לשלמות גמורה.

הפרשה הזו נקראת "ויצא" והכי קרוב ליציאה הזו של יעקב מבאר שבע זו היציאה של לאה ודינה - "ותצא לאה", "ותצא דינה בת לאה אשר ילדה ליעקב".

חז"ל אומרים שיוסף כשמלך במצרים הוא מל את כל המצרים. זה רש"י מוזר מאד -

אשר יאמר לכם תעשו. לפי שהיה יוסף אומר להם שימולו, וכשבאו אצל פרעה ואומרים כך הוא אומר לנו, אמר להם ולמה לא צברתם בר, והלא הכריז לכם ששני הרעב באים, אמרו לו אספנו הרבה והרקיבה, אמר להם אם כן כל אשר יאמר לכם תעשו, הרי גזר על התבואה והרקיבה, מה אם יגזור עלינו ונמות. (שם מ"א נ"ה)

האם חשבנו שהפעם הראשונה שמלו לפני כן היתה בשכם בסיפור דינה, אם אסנת?

לאה ורחל. התרגלנו לראות את הפרשה הזו בפשטנות של הגן, אבל כשעולים קצת לרמה של כיתה א' או ב' קולטים מה זה עומק של "ויאהב יצחק את עשו", מהו העומק של "ותצא לאה" או "ותצא דינה בת לאה", מהי מסירות הנפש להיות האשה השנואה על האיש התם יושב האהלים כדי להכריח אותו להיות האבא של כולנו, וכדי להביא - כמו רבקה שמביאה את זה מהכח של יצחק - מהכח היעקובי, את הכח של העשו המתוקן, של ה-'יששכר וזבולון'.

יעקב שהוא גם עשו

שאלה אחת עדיין נשארה לנו שלא ענינו עליה - מאיפה העלתה רבקה את הדיבור הזה "קַצְתִּי בְחַיַּי מִפְּנֵי בְּנוֹת חֵת אִם לֹקֵחַ יַעֲקֹב אִשָּׁה מִבְּנוֹת חֵת כָּאֵלֶּה מִבְּנוֹת הָאָרֶץ לָמָּה לִי חַיִּים" - האם היתה לה הווא אמינא כזו? על יעקב?!, והאמת היא שמעולם לא הייתה הווא אמינא כזו. ששים ושלש שנה לא היתה לה שום מחשבה או ספק מחשבה כזו, אבל עכשיו, אחרי שהוא קיבל את הברכה של עשו, אולי הוא יצטרך לקחת מישהי מבנות חת כדי להרים אותה, ורק רבקה ידעה שהאשה של יעקב, כמו של יצחק ושל אברהם, חייבת לבוא מהשורש, מבנות לבן, בתואל ונחור. כל עוד לא קיבל יעקב את ברכת עשו, לא היה שום חשש שהוא ייקח אשה כזו מבנות הארץ. אין לזה שום קשר אליו. זה בכלל לא מתחיל. זה רק אצל עשו. אבל עכשיו אם הוא לא יילך מפה, והוא חייב להביא את ברכת עשו, אז חלילה זה יכול להיות דרך בנות חת, לכן היא פונה אל יצחק, ויצחק יודע שיש "בנות לבן", מצווה את יעקב בנו ואומר לו - 'לך לשם, תדע איך להפעיל את זה, איך למצוא "מבנות לבן אחי אמך" את שני הכוחות - את עיני התשובה הרכות, של הבביה, ואת יפת התואר ויפת המראה'.

עד עכשיו היה נחמד, הכל היה ברור - מי שלא יצחק הוא ישמעאל, אבל עכשיו החיים מתחילים. מי שהוא יעקב והא גם עשו, ומי שהוא גם יעקב וגם עשו צריך גם תיקון לאה וגם תיקון רחל, ותמיד צריך להיות ביעקב ששונא את לאה, ורחל שיודעת לתת ללאה את כח האישות כדי להביא את יששכר וזבולון. והשאר זאת כבר העבודה שלנו. שנזכה אי"ה לבנות ברחל ולאה אשר בנו שתיהם יחדיו את בית ישראל.

השיעור מוקדש
לזכות עם ישראל, להמלחת ושמירת חיילי צה"ל, לשלום כל חיתומים והאלמנות,
לע"נ **כל הנופלים על קידוש ה' באירועי המלחמה** ולע"נ
ליאורה אסתר בת **רות, מאיר אליהו** (מישל) בן **רחל, חן** בת **אלכסנדר**
שלמה, עמרם בן **אירידה חיה, פיבי** בת **עליה,**
רחל שיילה בת **מסעודת הנרייט, מאיר** בן **רחמים** ז"ל

ולהבדיל **לרפואת כל הפצועים והחטופים** ובתוכם
פאני פרחה בת **אסתר, חוריה** בת **אוריה אריה** בן **אלי, שרה** בת **רחל,**
ברוך בן **בלהה, אליעזר** בן **בתיה, ליאורה אסתר** בת **רות.**
ולזיווג הגון **לליעל רחל** בת **אריאל אסתר.**
להקדשת שיעורים ניתן לפנות בהודעת וואטסאפ לעמנואל – 054-7500516